# KUR'AN VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

## (Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler)

Editörler

Prof. Dr. Hayati Hökelekli

Prof. Dr. Vejdi Bilgin

Bursa 2015

**Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları**

Bu kitap Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Kur'ân Araştırmaları Vakfı (KURAV) tarafından ortaklaşa düzenlenen "Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme (Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler) Sempozyumu" (27-29 Mart 2015, Bursa) isimli bilimsel toplantıda sunulan bildirilerden meydana gelmektedir.

Editörler: Prof. Dr. Hayati Hökelekli, Prof. Dr. Vejdi Bilgin

**© 2015 Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kur'an Araştırmaları Vakfı**

Bu eserin tüm yayın hakları Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Kur'an Araştırmaları Vakfı'na aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizgi ve Tashih: Arş. Gör. Halil İbrahim Hançabay

BURFAŞ MATBAASI

# Sünni-Şii Yakınlaştırma (Takribu'l-mezahib) Çabalarının Başarıya Ulaşamamasının Nedenleri Üzerine

Doç. Dr. Doğan Kaplan*

*"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin. Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."* (Âl-i İmrân, 3/102-103)

*"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz."* (Hucurât, 49/10)

## Giriş

Kur'an-ı Kerim'den öğrendiğimize göre Cenâb-ı Hak, meleklere yeryüzünde bir halife yaratacağım dediğinde melekler O'na, *"Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?"* (Bakara, 2/30) demişlerdi. Hakikaten de meleklerin işaret ettiği insanoğlunun bu fesat çıkarıcı ve kan dökücü özelliği halen devam etmekte. İnsanlar birbirlerini öldürüyorlar ve kanlarını döküyorlar. Ajanslar günümüzde dünyanın 70'e yakın bölgesinde sıcak çatışma yaşandığını dile getirmektedir. Ve maalesef bu sıcak çatışma alanlarının büyük bir kısmı İslam coğrafyasındadır ki bu Müslümanların birbirlerini öldürdükleri anlamına gelmektedir.

Son bir haftada bölgemizde yaşananları basından takip etmek gerekirse şu acı gerçeklerle karşılaşıyoruz:

20 Mart 2015: Yemen, San'a'da Cuma namazında 2 camide intihar saldırısı 137 kişi öldü 345 aralı. Saldırıyı IŞİD üstlendi.(Aljazeera Türk)

23 Mart 2015: Bağdat'ta Şiilerin yoğun olarak bulunduğu mahallerde bombalı saldırı 15 ölü, 40 yaralı. (Aljazeera Türk)

---

* Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hâlihazırda iç savaşın ve kaosun egemen olduğu Irak ve Suriye'de ve maalesef bu çatışma kervanına Şubat 2015 itibarıyla katılan Yemen'de de en büyük tehlike, bölgede egemenlik kurmak isteyen veya sosyo-politik emellerine ulaşmak isteyen ülke veya belli güç odaklarının Müslümanlar arasında *mezhep çatışmasını* körükleme ihtimalleridir.

İslam âleminde yaşayan iki ana akım mezhep Sünnilik ve Şiiliktir. Mevcut Müslüman nüfusun % 85'ini Ehl-i Sünnet, kalanını ise Şii Müslümanlar oluşturmaktadır. Adı geçen bu iki mezhep arasında öteden beri yakınlaştırma çalışmalarının (takrîbu'l-mezâhib) olduğu bilinmektedir. Ancak bu çabaların tarihin hiçbir devrinde, maalesef başarıya ulaşamadığı da ortadadır. ***Sünni-Şii Yakınlaştırma (takribu'l-mezahib) Çabalarının Başarıya Ulaşamamasının Nedenleri Üzerine*** başlıklı bu bildirimizde, geçmişten günümüze İslam dünyasında kurumsal düzeyde yapılmaya çalışılan takrib çalışmalarından kısaca bahsederek bu çalışmaların başarıya ulaşamamalarının sebepleri üzerinde duracağız.

## 1. Geçmişten Günümüze Takrîb Çalışmaları

İslam düşüncesinde fıkhi-ameli veya itikadi mezheplerin, İslam'ın ilk dönemlerinde olmayıp daha sonra toplumsal ihtiyacı karşılamak üzere bir olgu olarak ortaya çıktıkları ve III/IX.asırda büyük ölçüde sistemleşerek kurumsallaştıkları bilinmektedir. Mezheplerin yaygınlık kazanmaları ve takipçilerinin çok olmasıyla bir siyasi güç tarafından desteklenmesi arasında bir paralellik olduğu da izahtan vârestedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra İslam toplumunda yaşanan hilafet ihtilafı, Hz. Osman'ın katliyle sonuçlanan fitne olayları, Hz. Ali dönemindeki Cemel ve Sıffin savaşları, Hariciliğin ortaya çıkışı, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da acımasız bir şekilde şehit edilmesi, Emevilerin saltanatı tesis etmeleri, hutbede Ehl-i beyte sövgü adetini başlatmaları, Abbasilerin, Emevileri yıkmak için Ehl-i beyt propagandasını kullanmaları ve her iki dönemde meydana gelen bir çok isyan...bütün bu yaşanan olaylarınözellikle siyasi-itikadi mezheplerin oluşunda etkisinin olmadığı düşünülemez. Özellikle ortaya çıkışında hilafet/imamet tartışmaları merkezi bir rol oynayan Şiiliğin, siyasi destek gördüğü zamanlarda diğer bir siyasi güce sahip Sünnilikle zaman zaman mezhebi çatışmalara girmesi şaşırtıcı değildir.

Tarihi kaynaklara bakıldığında, bir asrı aşkın bir süre Bağdat merkezli kurulan Büveyhilerin egemen olduğu dönemde (945-1055) Şii-Sünni çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bilinmektedir. İmami Şiiliği benimseyen ve destekleyen Büveyhiler döneminde İmami Şiilik,

kurumsallaşmasını tamamlamış ve yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Aşûra ve Gadîr-i Hum bayramlarının kutlanması sırasında Bağdat'ta 389/998, 392/1002, 406/1015, 407/1016, 408/1017 yıllarında Sünni ve Şii kesim arasında şiddete varan çatışmalar yaşanmıştır. (Bulut, 2013:203)

Büveyhiler döneminde Abbasi halifelerinin etkinliği sembolik düzeyde kalmış, tüm otorite emirlerde olmuştur. Emirler, gerektiği zaman halifeleri değiştirmekten geri durmamışlardır. Ancak konjonktür gereği Şii bir halifelik de kurmayan Büveyhilerin varlığı sayesinde Bağdat'ta Şii nüfus yoğunluğu artmış Kerh dışında diğer başka mahallerde de Şiileşme yoğunlaşmıştır. Muizzuddevle'nin (334-356/945-967) 10 Muharrem 352 (8 Şubat 963) günü Hz. Hüseyin için matem tutulmasını emretmesi yine ilk defa18 Zilhicce 352'de (7 Ocak 964) Gadîr-i Hum gününün bayram olarak kutlanmasını emretmesi, bütün Bağdat halkının çarşı ve dükkânlarını kapatmalarını, kadın-erkek herkesin siyahlar giyerek şehirde dolaşmasını emretmesi gibi merkezi otoritece desteklenmesi sünni kesimde rahatsızlık meydana getirmiş. Buna tepki olarak ise Büveyhilerin güç kaybedip Abbasi halifeliğinin güçlenmesi sonucunda 10 Muharrem'e karşı, Muhtar es-Sakafi İsyanı sırasında öldürülen Mus'ab b. Zübeyr'in ölüm tarihi olan 18 Muharrem'i matem günü ilan etmişler ve türbesini ziyaret etmişlerdir. Kezâ, Gadîr-i Hum bayramına karşılık da Hicret sırasında Rasulullah (s.a.v.) ve Hz.Ebu Bekir'in müşriklerden korunmak için 26 Zilhicce'de saklandıkları mağaraya atfen o günü "Yevmu'l-Ğâr" (Mağara Günü) adıyla bayram ilan etmişlerdir. (Bulut, 2013: 28-30)

Her ne kadar Büveyhiler döneminde mezhep çatışmalarını önlemeye yönelik ufak tefek girişimler olmuşsa da bunlar son tahlilde mevzi kalmış uygulamalardır. Örneğin 392/1002 yılında meydana gelen Şii-Sünni çatışmasında insanların birbirini öldürmesi ve yağmalamaların olması Büveyhi emiri Bahâuddevle'nin ordu komutanlarından Ebu Ali b. Ustaz Hürmüz'ü Bağdat'a göndermesi, onun da 17 Zilhicce 392'de girdiği Bağdat'ta yağmaya katılan kişileri nehre atarak öldürmesi ve Sünni ve Şiilerin mezheplerini izhar etmeyi yasaklamasıyla son bulmuştur. (Bulut, 2013:205-207)

### a. Nadir Şah Dönemi (1736-1747) Takrib Çalışmaları: Mutedil Caferilik

Abbasi halifesi Kâimbiemrillah'ın çağrısı üzerine Bağdat'a gelip Büveyhi egemenliğine son veren Tuğrul Bey'den sonra Şiilik, -Moğol İlhanlılar döneminde yaşadıkları rahatlamayı saymazsak- Safevi Devleti'nin kurulacağı 1501 tarihine kadar beş asır siyasi destekten yoksun kaldığı için

Sünni-Şii çatışması ciddi boyutlara ulaşmamıştır. Ancak Şah İsmail'in 1501'de Tebriz'de kurduğu Safevi Devleti'nin resmi mezhebinin İsnaaşerilik/İmamilik olduğunu ilan ederek herkesin bu mezhebe girmesini zorunlu hale getirmesi, beş asır aradan sonra tekrar mezhep çatışmalarını ortaya çıkarmıştır.(Kaplan, 2008:183-203)

İki buçuk asra yakın süren Safevi egemenliğinden sonra Safevi Şahlarının hizmetinde büyük yararlıklar gösteren Nadir Şah, Safevi Devleti'ni yıkarak 1736'da tahta çıkmış ve yeni İran Şahı olmuştur. Şah İsmail'in ortaya koyduğu Şiilik anlayışını reddederek ilk 3 halifenin hilafetlerinin meşru olduğunu dile getirmiştir. Ehl-i Sünnet'in bir mezhebi olarak Caferilik'i5.mezhep olarak kabul ettirmeye çalışan Nadir Şah, Osmanlı Devleti'yle bu konuda müzakereler yürütmüştür.

Cülusunu bildirmek üzere 1736 yılında Osmanlı'ya bir heyet gönderen Nadir Şah, Osmanlı'dan şunları talep etmişti: 1.İran'ın her yıl Suriye üzerinden bir hac emiri göndermesine müsaade edilmesi, 2.Şii itikadını terk eden İranlıların benimsediği ve Ehl-i Sünnetten Caferilik mezhebinin, Osmanlı yönetimi tarafından tanınarak Caferiliğe, Mekke'de bir rükün tahsis edilmesi, 3.İstanbul ve Isfahan'da karşılıklı elçi bulundurulması, 4.Esirlerin karşılıklı serbest bırakılması.(Hakyemez, 2014:62)

Bu konularla ilgili iki taraf arasında 8 ayrı görüşme yapılmıştır. Ağustos 1736'da başlayan toplantılar 24 Eylül 1736'da bir sözleşmeyle sona ermiştir. Bu sözleşmede İran tarafının «rafz ve bid'ati terk ederek akaidde Ehl-i Sünnet'e tabi olacakları" hükmü yer almıştır, ancak Caferilikle ilgili talepleri reddedilmiştir. (Hakyemez, 2014:63)

Teklifleri kabul görmeyen Nadir Şah, bu çok önemsediği Şii-Sünni birlikteliği fikrini tek başına, Sünni ve Şii ulemayı bir araya getirerek gerçekleştirmek ister. Bunun için 12 Aralık 1743'te Necef'te bir toplantı düzenler: Bir Şafii âlim, 7 (yedi) Buharalı Hanefi âlim, 7 (yedi) Afganlı Hanefi âlim ve 70 civarında Şii âlim bu toplantıda hazır bulunur. Necef toplantısı sonrası Nadir Şah katılımcıların onayından geçmiş uzun bir ferman yayınlar. Fermanda, Ashab-ı Kiram'a sövgünün kaldırıldığı, Rafiziliğin artık kaldırıldığı .ve bu işleri yapıp Müslümanlar arasına fitne-fesat sokanın Şah İsmail olduğu vurgulanmıştır. (Hakyemez, 2014: 65)

Alınan bu kararların Osmanlı padişahına da sunulması (I. Mahmud) kararlaştırılmış, ancak Osmanlı uleması Caferiliğin 5.mezhep olarak kabulünü doğru bulmamıştır. Necef Toplantısı sonrasında yayınladığı uzun fermanda, "Müslümanların birbirlerinin kanlarını dökmek ve namuslarına el uzatmakla uğraşırlarken kâfirlerin rahat ve sükûnet içerisinde yaşadıklarını

söyleyen" (Hakyemez, 2014: 76-77) Nadir Şah'ın bu iyi niyetli yaklaşımı maalesef başarıya ulaşamamıştır.

### b. II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908): İttihâd-ı İslam Çabaları

19.Yüzyılda müslümanların yaşadığı toprakların Batılılar tarafından işgal edilmesi, yanı sıra İslam aleyhine propaganda yapılması, müslümanların en güçlü müslüman ülke olan Osmanlı Devleti etrafında birleşmeleri, İttihad-ı İslam fikrini doğurmuştur. II. Abdülhamid'in büyük bir heyecanla uygulamaya koyduğu Müslümanların birliği fikrinin Sünni-Şii birlikteliği açısından serencamı şu şekilde olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid, İslam birliği adına seleflerine nazara Şiilere daha müspet yaklaşmış, Şiilerin eğitilmesine önem vermiş, onları rahatsız eden kimi bilgileri kitaplardan çıkarmış ve Şiilerin bazı kutsal mekânlarını restore ettirmiştir. Yine yarı resmi Tercüman-i Hakikat gazetesiyle İranlı liberallerin İstanbul'da Farsça çıkardığı Ahter gazetesinin birliğe ve Sünni-Şii diyaloğuna önem veren yazılar yayınlamaları gibi basın-yayın üzerinden birlik çabalarını desteklemeyi de ihmal etmemiştir. (Hakyemez, 2014: 160-161)

Yine Müslümanların birliği fikrine inanan politikacı ve aydınları desteklemeyi de unutmamıştır. Bu anlamda Kaçar prensi Mirza Hasan Han (ö.1918) önemli bir kişiliktir. Mirza Hasan, İran'dan ayrılarak 1884'te İstanbul'a yerleşmiş ve Sultan'ın İttihad-ı İslam politikalarına destek olmuştur. "Şeyhu's-Reis" adıyla İttihad-ı İslam dergisini çıkarmıştır. Mirza Hasan, II. Abdülhamid'in talimatıyla düzenlenen bir toplantıda Osmanlı yönetimine yedi ayrı öneride bulunmuştur. Bunlar: (Hakyemez, 2014: 162-163).

1.Osmanlı gazeteleri, İran hükümeti ve halkı hakkında dostça ifadeler kaleme almalıdır.

2.Osmanlı sultanı, Şii imamlara saygının bir ifadesi olarak imamların kabirlerinin bulunduğu Irak'taki kutsal Şii şehirlerine her yıl hediyeler göndermelidir.

3.Osmanlı hükümeti, sultanın gerçek niyetini başta İranlılar olmak üzere tüm Müslümanlara anlatması için *İttihad-ı İslâm* isimli Arapça ve Farsça bir gazete yayınlamalıdır.

4.Osmanlı hükümeti, Güney Irak'taki Şii ulemaya saygı göstermeli ve Sünnilerle Şiiler arasındaki ayrımı ortadan kaldıracak düzenlemelere giderek onların Şii meselelerdeki haklarını korumalıdır.

5.Osmanlı yönetimi, İran tebaası ile Osmanlı tebaası arasındaki evlilik yasağını kaldırmalıdır.

6.Osmanlı yöneticileri, Güney Irak'taki kutsal Şii türbeleri ziyarete gelen Şiilere dostça ve adaletli davranmalıdır.

7.Son olarak da Osmanlı sultanı, Şiiler ve onların inançlarına yönelik yazılar kaleme alan kitap ve dergilerin basımının yasaklanması için yayınevlerine talimat vermelidir.

II. Abdülhamid, İranlıların Sünnilere yönelik hakaretleri durdurmaları ve İran hükümet ve gazetelerinin Osmanlı'ya dostça davranmaları şartıyla bu yedi öneriyi de kabul etmiştir. (Hakyemez, 2014: 163) Nitekim İran hükümeti Sultan'ın bu isteklerine olumlu cevap vermiş iki kesim arasında nefrete sebep olduğu için 9 Rebiulevvel'de kutladıkları Hz. Ömer'in ölüm yıldönümü uygulamasını kaldırmış ve kutlanmasını engellemiştir. (Hakyemez, 2014: 161)

II. Abdülhamid dönemi birlik çabalarını anlatırken ismi unutulmayacak bir şahsiyet de kuşkusuz Cemaleddin Afgâni (ö.1897)'dir. 19.yüzyıl sonlarında başlayıp 20.yüzyılda devam eden Müslüman bağımsızlık hareketlerine fikirleriyle yön veren Afgâni, fikirleriyle Muhammed Abduh, Musa Carullah, Muhammed İkbal ve Mehmed Akif gibi büyük şahsiyetleri etkilemiştir. Sömürgeci karşıtı tavrıyla İslam ülkelerini gezip Müslümanları Kur'an'ın altında birleşmeye davet eden Afgâni, 1877 veya 1878 yılında II. Abdülhamid'e bir mektup yazarak Osmanlı Devleti adına ve İttihad-ı İslam politikası çerçevesinde Hindistan, Afganistan ve Orta Asya gibi bölgelerde faaliyetlere girişebileceğini belirtmiştir. (Hakyemez, 2014: 170)

Sultan II. Abdülhamid, Şii-Sünni ittifakına daha fazla önem vermeye başladığı 1892 yılında Afgâni'yebir mektup yazarak Şii-Sünni ittifakının imkânı üzerine bir rapor hazırlamasını ve bunun için çalışması için de onu İstanbul'a davet etmiştir.Heyecanla İstanbul'a gelen Afgâni İstanbul'da sürgünde yaşayan 12 İranlıyla birlikte Sünni-Şii yakınlaşmasının önemiyle ilgili İran, Hindistan ve Arap ülkelerindeki müslümanlara 600 civarında mektup yazmışlardır. Yaklaşık 200 Arap ve İranlı âlimin bu mektuplara müspet cevap vermesi padişahı ziyadesiyle sevindirmiştir. (Hakyemez, 2014: 173-174)

Ancak II. Abdülhamid'in bu gayretleri ileriye dönük olarak birlik fikrinin bir umut olarak kalması ve karşılıklı bazı yumuşamaları doğurmuşsa da Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve I.Dünya Savaşı'nın başlaması gündemi tamamen değiştirmiştir.

### c. İslam Genel Kongresi 10 Aralık 1931 Kudüs (Sağduyulu İttifak Çağrısı)

I. Dünya Savaşı sonrası yapılan birlik çabalarına bakılacak olursa 10 Aralık 1931 tarihinde Kudüs'te düzenlenen İslam Genel Kongresi hatırlanmaya değerdir. Türkiye, Suriye, İran, Irak, Filistin, Yemen, Tunus, Trablusgarp (Libya), Mısır, Yugoslavya, Endonezya, Doğu Türkistan başta olmak üzere 22 ülkeden/bölgeden 153 delegenin katıldığı kongrede, İslam inancını ve değerlerini yamak için etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmaksızın Müslümanlar arasında işbirliğini sağlamak ve İslam kardeşliğini geliştirmek yönünde önemli birçok karar alınmıştır.

Zamanın Kudüs müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni (ö.1974)'nin gayretleriyle toplanan kongre katılımcıları arasında Hindistan'ı temsilen Muhammed İkbal (Kongrede Başkan Vekilliği yapmış), İran'ı temsilen eski başbakanlardan ZiyauddinTabatabâi, Doğu Ürdün eski başbakanı Hasan Hâlid Paşa, Mısır el-Ezher Üniversitesi Dekanı Reşid Rıza, Cezâir'den Emir Abdülkadir'in torunu Emir Saîd el-Cezâiri, zamanın ünlü Şii âlimi Muhammed el-Hüseyin Al-i Kâşif el-Ğıta ve Kongre Başkanı ve mihmandârı Kudüs müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni. İlgili kongrede Sünni-Şii birlikteliğinin bir nişanesi olarak Şii âlim Muhammed el-Hüseyin Âl-i Kâşif, Kudüs'te on bin kişiye Cuma namazı kıldırmıştır.[1]

Kongrede alınan kararlar Kongre Beyannamesi olarak duyurulmuştur. Kongrenin hedefleri ilgili beyannamede şu şekilde ortaya konmuştur:

a) İslam inancını ve değerlerini yaymak için etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmaksızın Müslümanlar arasındaki işbirliğini ve genel İslam kardeşliğini geliştirmek.

b) Müslümanların menfaatlerini savunmak ve kutsal mekânlar ile toprakları herhangi bir müdahaleye karşı korumak.

c) Müslümanlar arasındaki Hıristiyan misyonerlerin çabalarına ve kampanyalarına karşı savaşmak;

---

1 İlgili kongreyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Sağduyulu İttifak Çağrısı", www.akradyo.net, erişim tarihi: 05.03.2015. Bu makaledeki c, d ve e başlıkları hazırlanırken bu konuda daha önce yapmış olduğumuz "İran'da Şiî-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları" (Kaplan, 2013:257-274) adlı çalışmamızdan azami derecede yararlandık.

d) İslam inancı birliği için üniversiteler ve akademik kuruluşlar açmak; Müslüman gençlere Arapça dilinin öğretilmesi için Kudüs'te Mescid-i Aksa Üniversitesi isimli bir üniversite açmak;

e) Müslümanlar ile ilgili önem taşıyan diğer İslami konuları incelemek.

Günümüzde İskender Paşa Cemaati'nin *Sağduyulu İttifak Çağrısı* adıyla hatırlattığı bu Kongre, maalesef beyannamesinde ilan ettiği üzere düzenli toplantılar gerçekleştirememiş ve maalesef bugün hayırla anılan güzel bir çaba olarak tarihteki yerini almıştır. (Kaplan, 2013:258-259)

**d. Takrîbu'l-Mezâhib: Mısırlı Âlimlerin Çabaları**

İslam Genel Kongresinin çabalarının akim kalmasından sonra yapılan bir takrîb çalışması da Şeyh Takî el-Kummî'nin gayretleridir. Kummî'nin "İslam mezhepleri arasındaki husumeti bitirmek amacıyla" 1937 yılında Tahran'dan başladığı Irak, Lüban ve Mısır'da devam eden uzun süreli seyahatlarinin sonucunda Kahire'de 1947 yılında *Dâru'-Takrîbbeyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye* adıyla bir kuruluş tesis edilir ve bu kuruluşun yayını olan *Mecelleturisâleti'l-İslâm* 1949-1972 yılları arasında kesintisiz neşredilir.

Bu örgütün en önemli çalışması Ezher Şeyhi Mahmud Şeltût'un (ö.1963), 1959 yılında Şii Caferiliğinde hak mezhep olduğu yolundaki fetvasıdır. Fetvada geçen "Allah'ın dinini ve şeriatını bir mezhebe bağlamak veya bir mezheple sınırlamak doğru değildir" ifadesi dikkat çekicidir. Bunun sonucunda bazı Şii fetvalar Mısır'da Ahvâl-i Şahsiye konuları arasında kullanılmıştır. Şeltût'un Fetvası şu şekildedir:

Kendisine, sadece Ehl-i Sünnet'in dört mezhebine göre amel edileceği ancak bunlar arasında Şii-İmamiyye ve Zeydiyye'nin olmadığı sorulduğunda şeyhin cevabı şu olmuştur:

1. İslam, mensuplarına belirli bir mezhebe tabi olmayı gerekli kılmamıştır. Aksine şöyle deriz her Müslümanın her şeyden önce sahih bir şekilde nakledilen ve ahkâmı kendine özgü kitaplarda müdevven olan herhangi bir mezhebi taklit etme hakkı vardır. Böylesi bir mezhebi taklit eden birinin başka bir mezhebe geçmesinde de bir beis yoktur.

2. Şii-İmami-İsnaaşeri olarak bilinen Caferi mezhebi, sair Ehl-i Sünnet mezhepleri gibi şer'an kendisiyle amel etmenin (taabbud bihi) caiz olduğu bir mezheptir. Müslümanların bunu bilmeleri ve belirli bir mezhep için haksız bir şekilde taassup içerisinde bulunmaktan kurtulmaları gerekmektedir. Ne Allah'ın dini ne de şeriatı bir mezhebe bağlı veya bir mezheple sınırlıdır. Herkes (mezhep imamları) Allah Teâlâ nezdinde makbul müctehidlerdir. Nazar ve istidlale ehil olmayanların müctehidleri taklidleri

ve fıkıhlarında onlara tabi olmaları caizdir. Bu konuda ibadetler ve muamelat arasında bir fark yoktur.[2]

### e. el-Mecmeu'l-Âlemi li'-t-Takrîb beyne Mezâhib el-İslâmiyye: İran

Uluslararası İslam Mezheplerini Yakınlaştırma Kurumu, İran'ın İmam Humeyni'den sonraki dini rehberi Seyyid Ali Hâmenei'nin emriyle 1991'de Tahran merkezli kurulmuştur. Bu kurumun kuruluş ilkesi hiçbir mezhebin, cinsiyetin veya bölgenin ayrıcalıklı olmadığı esasına dayanmaktadır.

Kuruma göre İslami mezhepler, kitap ve sünnete dayalı olarak belli bir insicam içinde içtihadi yaklaşımı olan bilinen fıkhi ekollerdir. Buna göre kurumun kabul ettiği mezhepler: Ehl-i Sünnetten: Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli; Şiilerden İsnaaşeriyye, Zeydiyye, Bohra, ve İbadiyye.

Kurumun temel hedeflerinden biri de takrîb fikrini başta aydın ve seçkin kişiler olmak üzere tüm Müslüman topluma yaymak, düşman komplolarına karşı bilinçlendirmek. İslam mezheplerinin müntesipleri arasındaki su-i zanı ve şüpheleri ortadan kaldırmaktır. Bunu gerçekleştirmek için sempozyumlar, kongreler, çalıştaylar vb. faaliyetler yapar.

Görüldüğü üzere bu kurum teorikte son derece yararlıdır ve meseleyi esastan görmesi yönüyle bakış açısı da son derece doğrudur. Ancak bu kurumun tam olarak işlevini yerine getirdiğini söylemek de zordur. Zira görüldüğü kadarıyla takrîbin zihni ve fikri olarak tüm taraflarca içselleştirilmemiş olması, kurumun İran Dini Rehberliğinin uhdesinde çalışması nedeniyle gerçek anlamda uluslararası bir kimliğe kavuşturulmamış olması kurumun en büyük handikaplarındandır. (Kaplan, 2013:261-270)

## 2. Takrîb Çalışmalarının Başarıya Ulaşamamasının Sebepleri

Sünnilik ile Şiilik arasında zaman zaman sıcak çatışmalara varan ihtilafın çözümü için geçmişten günümüze atılan adımların başarıya ulaşamamasının nedenlerini; *Kur'âni Bakış Açısının Göz Ardı Edilmesi, Geçmişte Yaşanan Olumsuzlukların Unutulmaması, Kimi Din Adamlarının Katı Yaklaşımı* ve *Psikolojik Bariyerler* başlığı altında inceleyebiliriz.

### a. Kur'âni Bakış Açısının Göz Ardı Edilmesi

Bilindiği gibi Müslümanların en temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerdir. Her iki kaynakta incelendiğinde ayrılığı reddeden, yanlış bulan

---

2 Şeltut'un fetvasının aslı çalışmanın sonuna dercedilmiştir.

ve inkâr eden bir yaklaşım olduğu görülecektir. Örnek sadedinde şu ayet-i kerimeleri nazarlara sunmak yeterli olacaktır:

*"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin. Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."* (Âl-i İmrân, 3/102-103)

*"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz."* (Hucurât, 49/10)

*"Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür."*(Bakara, 2/237)

*"İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."*(Şuarâ, 26/183)

*"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyle bilmektedir."* (Mâide, 5/8)

*"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir."* (Nisa, 4/59)

*"Şüphesiz sizin kanlarınız, mallarınız, namus ve şereflerinizi, Rabbinizle buluşuncaya dek bu aydaki (Zilhicce), bu yerdeki (Mekke) bu gün kadar kutsal ve dokunulmazdır."* (Rasulullah -sav- Veda Hutbesi)

*"Ey insanlar! Mü'minler kardeştirler. Rızası dışında bir kardeşin malı diğerine helal değildir. Dikkat edin! Mesajımı size ilettim mi? Şahit ol YâRabb! Benden sonra küfre saplanıp birbirinizin boynunu vurmayın."* (Rasulullah -sav- Veda Hutbesi)

Görüldüğü üzere eğer Kur'an ve Sünnete bakıldığında orada Müslümanların bir ve beraber olmaları gerektiği, ayrılığa düşmemeleri ve eğer bir ihtilaf yaşarlarsa bunu çözmeye, ıslaha yönelik hareket edilmesinin emir ve tavsiye edildiği görülecektir. Müslümanlar açısından bir mezhep veya meşrebe bağlı olmak öteden beri var olan bir realitedir, ancak burada önemli olan husus, Müslümanın bağlı olduğu mezhep ve meşrebinin taassubunu gütmeden, onların hayatı kolaylaştırıcı ve anlamlı kılıcı

taraflarını benimseyerek bu durumu asla bir ayrılık sebebi olarak değerlendirmemesi gerektiğidir. Zira mezhepler insanların bireysel ve toplumsal ibadet hayatlarını belirleyen, kolaylaştıran beşeri oluşumlar olarak son derece faydalı ve gerekli kurumlardır, ancak asla ve kat'a İslam'ın kendisi değildirler ve bu anlamda İslam'la da özdeşleştirilemezler. Bu anlayışı kaybetmemenin tek yolu da gündelik siyasi hayatta yaşanan kimi kırılmalar karşısında Kur'an ve Sünnetle kendini kalibre etmeli ve sıfırlamalıdır.

Esasen öteden beri tüm İslam mezheplerinin İslam ortak paydası olarak Tevhid-Nübüvvet ve Meâd'ı işaret etmeleri, keza Ehl-i Sünnet'in*"Ehl-i kıble tekfir edilmez", "tevil varsa tekfir yoktur"* şeklindeki çağlar üstü yaklaşımları hiçbir zaman unutulmamalı ve zaman zaman Müslümanlara bu hatırlatılmalıdır.

### b. Omuzlardaki Yük: Tarihi Bagajın Ağırlığı

Müslümanlar arasında yaşanan mezhebi kırılmaların arka planında geçmişte yaşanan tarihi olayların ve kırılmaların da büyük rolünün olduğu yadsınamaz. Özellikle geçmişte yaşanan olayların günümüze transfer edilip o geçmiş üzerinden değerlendirme yapılması yeni sayfaların açılmasının önündeki en büyük engeldir. Örneğin Safevi Devleti'nin İran'da 1501'de kurulduktan sonra ilk iş olarak sert Şii yayılmacılığı göstermesi ve Osmanlı Devleti'yle Safeviler arasında yaşanan güç mücadelesinin din alanına taşınması günümüzde yaşanan Alevi-Sünni çatışmasının ve karşılıklı önyargıya dayalı anlayışların temelini oluşturmaktadır. (Kaplan, 2014)

Doğrusunu söylemek gerekirse belki Müslümanlardan daha çok birbiriyle savaşan, birbirlerini boğazlayan Avrupalıların geçmişte yaşanan acı olayları bir tarafa bırakarak bir daha benzeri acılar yaşanmasın diye birlikte yaşamanın çaresini aramaları sadedinde ortaya attıkları Avrupa Birliği projesi, tarihte yaşanan acı olayların istenildiğinde bir yük olmaktan çıkabildiğinin en güzel örneğidir. Zira Avrupalılar geçmişte yaşanan acı olaylar bir daha yaşanmasın diye bir birleriyle önce ekonomik işbirliğine gitmişler ardından da bunu sosyal-kültürel olmak üzere hayatın tüm alanlarına şamil kılmışlardır. Tecrübe edilmişin tekrar yaşanmasına gerek olmadığına göre Müslümanlar, Avrupalılardan örnek alarak birlik fikri, bir arada barış içerisinde yaşama imkânı üzerinde pekâlâ düşünebilirler. Ancak maalesef hâlihazırda ateş çemberi içinde olan Ortadoğu'da bırakın Ehl-i Sünnet ile Şia arasını, Sünni denilen insanlar birbirini öldürmektedirler. Elbette İslam dünyasının yaşadığı kaosta, İslam ülkelerinin petrol gibi bir kara belaya sahip olmalarından dolayı egemen devletlerin oyuncağı

olmasının da büyük bir payı vardır, ancak bu Müslümanların fikri olarak barış ve bir arada yaşama fikrini içselleştirmemelerinin yanında hiçbir şeydir.

### c. Ateşe Körükle Gidenler: Kimi Din Adamı ve İlahiyatçıların Rolü

Elbette Müslümanlar arasında yaşanan çatışmalarda maalesef din adamlarının da rolünün olduğu görülmektedir. Hakkı ayakta tutması gereken, Müslümanların kardeş olduğunu bıkmadan usanmadan dile getirmesi gereken kimi etkili ve yetkili din adamları, kürsivâizleri Müslümanların arasını bulacaklarına, *"Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin"* (Enfâl, 8/1) diyen ilahi fermana uyacaklarına, Müslüman mezhepleri arasındaki ayrılık noktalarını ön plana çıkararak maalesef ateşe körükle gitmektedirler.

Düşünelim toplumumuzda Kızılbaş ya da Alevi denilen Müslüman toplulukla ilgili var olan olumsuz algının arkasında Şeyhülislamların büyük rolü olmamış mıdır? Yavuz Sultan Selim'in siyasi olarak devleti için tehlike gördüğü Safevilerle mücadelesinde, onların en büyük destekçisi daha doğrusu Safevi Devleti'nin ana kurucu unsurları olan ve daha çok Anadolu'da yaşayan Kızılbaşlara karşı savaşabilmek için Şeyhülislamlardan fetva almak yolunu tercih etmesi dinin siyasi çıkarlara alet edilmesi değil midir? Bu gün bile Kızılbaş/Alevi denince insanların aklına olumsuz düşüncelerin gelmesinde din adamlarının büyük rolünün olduğunu tarih bize açıkça göstermektedir. (Kaplan, 2014)

Maalesef aynı yaklaşımı günümüzde Ortadoğu'da cereyan eden olaylarda da görmekteyiz. Irak'a özgürlük getireceğim diye Irak'ı işgal eden Amerika ve müttefikleri ne kadar büyük bir soruna yol açtıklarını anladılar ancak iş işten geçti. Irak'ta bırakın özgürlüğü Saddam dönemine rahmet okutacak manzaralar yaşanıyor her gün. Gün geçmiyor ki bir Şii ya da Sünni mescidi karşıtı tarafından bombalanmasın. Ya da içinde Rusya ve Çin gibi İslam diniyle alakası olmayan ülkelerin de yer aldığı Suriye iç savaşında son dört yılda yaşananlar bırakın Şii-Sünni'yi Sünnilerin birbirini öldürdüğü ve boğazladığı bir hale evrildi. Ve tüm bu yaşananlar karşısında vazifeleri ıslah olan, barışı tavsiye etmek olan kimi din adamları maalesef mezhep taassubunu körüklemekten başka bir iş yapmıyorlar. Kendilerine emanet edilen kürsilerden ayrılığı ve tefrikayı pompalıyorlar.

Bu esasen işin tabiatında olan bir şeydir. Zira savaş ve sıkıntı zamanlarında ılımlılar tasfiye edilerek ya da pasifize edilerek şahinler ve sertlik yanlıları açığa çıkar ve meydan onlara ve fanatiklere kalır.

### d. Psikolojik Bariyerler

Son olarak İslam mezhepleri arasında yaşanan kırılmanın ya da bir araya gelememenin sebeplerinden birisi de yukarıda saydığımız nedenlerin bir sonucu olarak Müslüman bireyde ve toplumda ortaya çıkan güven sorunu ve bunun doğurduğu psikolojik bariyerler.

Düşünün kendi mahallesinden dışarı çıkmamış ya da sadece kendisi gibi inanan insanların arasında bulunan bir kişi farklı bir bakış açısıyla karşılaştığında nasıl şaşırıp tepkisel bir pozisyon alıyorsa mezhep müntesipleri arasındaki yaklaşım da bu şekilde cereyan etmektedir. Ancak küreselleşmenin olanca hızıyla yaşandığı dünyamızda artık sınırların bir anlamının kalmadığı bir dünyada, herkesin bir birini tanımaya başladığı, amazonda yaşayan insanların bile neye inandıkları, nasıl yaşadıkları bilinirken Müslümanların kendilerinden farklı mezhep mensubu kardeşlerini tanımamaları mümkün değil.

Fitnenin kol gezdiği Ortadoğu coğrafyasında siyasi egemenlerin güç ve çıkar savaşlarına mezhebi yorumları alet etmeleri, daha doğrusu bu oyunun farkında olmayan Müslüman aydın ve bilginlerin bu tuzağa düşerek müntesiplerine mezhep taassubunu aşamaları insanlarda ötekine karşı var olan mesafeyi daha da artırarak psikolojik bariyerleri tahkim etmektedir. Hâlbukiinsanlara dini kimliklerinden önce insan olmaları hasebiyle yaklaşılsa bile bu sorunun üstesinden gelmek işten olmayacaktır.

### Sonuç

Bugün İslam dünyasının yaşadığı en büyük sorun bir araya gelerek sorunlarını birlikte çözememesidir. Esasen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) veya Arap ülkelerinin örgütü olan Arap Ligi (AL) bulunmakta ve bu örgütler periyodik olarak toplanmaktadırlar, ancak maalesef tarafların yaklaşımlarında samimi olmamaları ve her birinin dünyayı yöneten aynı egemen güç veya güçlerle hareket etmemesi bu sayısız toplantıların başarısız kalmasıyla neticelenmektedir.

Ehl-i Sünnet ve Şia'nın bir araya gelemeyişinin önündeki en büyük engel ise kanaatimce psikolojiktir. Bunun temeli karşılıklı önyargılara dayalı yaklaşım tarzı, güvensizlik ve kimi odakların ayrılığı körüklemek için fesat-ruhlularda oluşturduğu dezonformasyonlardır.Hâlihazırda Suriye'de yaşanan ve dört yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaşta İran'ın bölgesel çıkarları için Suriye'nin yanında yer alması Suriye yönetiminin mezhepsel kimliğinden dolayı mezhep dayanışması olarak değerlendirilip mezhep taassubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hâlbuki bugün bölgede yaşanan olayları mezhebi yaklaşımlarla izah etmek meselenin özünün

farkında olmayan halkları kandırmak için kullanılan bir araçtır. Zira daha önce de ifade edildiği üzere eğer bu çatışmalar mezhebi farklılıklardan dolayı ortaya çıkmış olsaydı Rusya ve Çin gibi İslam'la ve mezhepleriyle hiçbir alakası olmayan iki gayr-ı müslim ülkenin bu çatışmadaki rollerinin anlamsız olacağı gün gibi açık olacaktı. Kanaatimce burada İran'ın pozisyonu yanlışsa ve eleştirilmesi gerekiyorsa bu İran'ın sahip olduğu mezhep üzerinden ve bu mezhebin kötülenmesi üzerinden yapılmamalı, aksine İran'ın uyguladığı politikanın yanlış olduğuna vurgu yapılmalıdır.

Öyleyse iki grubu bir araya getirebilmek için mezhep taassubunun önüne geçilmeli. Varlıkları ve gerekleri inkâr edilemeyecek tarihsel bir olgu olarak mezheplerin beşeri oluşumlar olduğu sürekli hatırda tutularak İslam diniyle özdeşleştirilmemesine dikkat edilmelidir.

Müslümanlar arasında var olan ayrılık konularının Kur'an'ın yasakladığı boyuta taşınmamasını temin için Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in (sav) ayrılığı reddeden emir ve tavsiyelerinin ön plana çıkarılması gerekir. Özellikle iki grup arasındaki ortak noktaları ön plana çıkarmak, örneğin her iki grubun hadis literatüründen mukayeseli çalışmalar yaptırmak son derece yararlı olacaktır.

Sonuç olarak ne olursa olsun Müslüman aydınlar, bilim insanları meseleleri değerlendirirken soğukkanlılıklarını bir tarafa bırakmadan hak ölçüsünü kaçırmadan hareket etmelidirler. Özellikle de Şiilik ve Sünnilik gibi ümmetin büyük yarası olan ve kaşındığında istenmeyen büyük felaketlerin yaşanacağı bir konuya yaklaşırken bu hassasiyet had safhada olmalıdır. Müslüman bireyin konjonktüre göre hareket ederek hak ölçüsünden sapması doğru değildir. Yani "Ben Şii-Sünni birlikteliğine inanıyordum, ancak İran'ın Suriye'yi desteklemesinden dolayı bu kanaatimi değiştiriyorum." Ve benzeri yaklaşımlar doğru değildir. Kur'ân-ı Kerim'in *"O, sizi Müslüman olarak isimlendirdi"* (Hacc, 22/78) ve *"Müminler ancak kardeştir."* (Hucurât, 49/10) açık hükümleri asla unutulmamalıdır.

**Kaynakça**

Bulut (2013),. Halil İbrahim. *Şia'da Usulîliğin Doğuşu ve Şeyh Müfid*, Ankara: Araştırma Yayınları.

Hakyemez (2014), Cemil. *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kaplan (2008), Doğan. "Şiiliğin İran Topraklarında Egemenliği: Safeviler Öncesi Arka Plan ve Safevi Dönemi Şiileştirme Politikaları" Marife Dergisi Şiilik Özel Sayısı, 3/183-203.

Kaplan (2013), Doğan. "İran'da Şiî-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları" e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi VI/2. s.257-274.

Kaplan (2014), Doğan. *Safeviler ve Kızılbaşlık -Aleviliğin Tarihsel Temelleri-* Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.